

Kritik mot en rådman vid Norrköpings tingsrätt för avfattningen av ett interimistiskt beslut om vårdnad

Beslutet i korthet: I ett interimistiskt beslut, i vilket förordnades att vårdnaden om ett barn skulle anförtros fadern ensam, angavs att det ankom på fadern att hos socialnämnd söka bistånd för hjälp inför och vid vårdnadsöverflyttningen av barnet. Personal vid bl.a. socialförvaltningen medverkade sedan vid hämtningen av barnet. Av utredningen i ärendet har framkommit att formuleringen varken var ett beslut om verkställighet eller avsett som ett åläggande för socialnämnd att medverka vid verkställighet utan istället avsett som en upplysning till bl.a. fadern att det fanns möjlighet för honom att söka bistånd hos socialtjänsten i form av hjälp och stöd i hans föräldraroll. Jag är kritisk till hur upplysningen utformades och att den togs in i avgörandets slut.

Bakgrund

AA och BB har tillsammans dottern CC, född år 2001. Rådmanen DD vid Norrköpings tingsrätt beslutade den 6 november 2009 att vårdnaden om CC interimistiskt skulle tillerkännas AA. I avgörandets slut angavs också att det ankom på AA att hos socialnämnden i Smedjebackens kommun i samarbete med socialnämnden i Finspångs kommun söka bistånd för hjälp inför och vid vårdnadsöverflyttningen av CC. Vidare angavs att beslutet tillställdes nämnda socialnämnder för kännedom om det genom beslutet uppkomna behovet av bistånd.

AA vände sig till socialförvaltningen i Finspångs kommun för att få bistånd av förvaltningen när han skulle hämta CC. Den 10 november 2009 hämtade han CC på Storängsskolan. Personal vid förvaltningen och skolan medverkade vid hämtningen.

Anmälan

I en anmälan till JO framförde EE, som ombud för BB, klagomål mot socialnämnden i Finspångs kommun och Storängsskolan. Klagomålen avsåg att befattningshavare vid socialnämnden och skolan bistod AA när han hämtade CC vid skolan mot både CC:s och BB:s vilja. EE refererade till det ovan nämnda beslutet och uppgav bl.a. att socialnämnden hade tolkat tingsrättens interimistiska beslut i nu aktuellt avseende som ett uppdrag till nämnden att hjälpa till vid verkställigheten av beslutet om överflyttning av vårdnad och hänvisade härvid till

journalanteckningar som fogats till anmälan. Hon påtalade även att tingsrätten inte kunde ge socialnämnden ett sådant uppdrag.

Klagomålen mot socialnämnden och skolan är föremål för justitieombudsmannen Lilian Wiklunds prövning i JO:s ärende dnr 6419-2009 medan tingsrättens handlingar prövas i detta ärende.

Utredning

Handlingar i tingsrättens mål T 2359-09 begärdes in och granskades.

Ärendet remitterades till tingsrätten för upplysningar och yttrande om vilka rättsliga överväganden tingsrätten gjorde beträffande beslutets lydelse i aktuellt avseende. Tingsrätten (lagmannen FF) kom in med ett remissvar till vilket fogats ett yttrande från DD.

DD hänvisade till att AA vid ett sammanträde för muntlig förberedelse i oktober 2009 uppgett bl.a. att han var medveten om att det skulle innebära en stor omställning för CC att flytta till honom och att han var beredd att ta emot hjälp av socialförvaltningen för att övergången skulle bli så lindrig som möjlig. DD uppgav därutöver bl.a. följande.

Tingsrätten har vid fattande av det interimistiska beslutet haft att pröva fråga om vårdnad och boende beträffande barnet CC. Fråga har inte uppkommit om att i samband med det interimistiska beslutet meddela något beslut om vitesföreläggande. Inte heller har fråga uppkommit om att meddela annat beslut om verkställighet av det interimistiska beslutet om vårdnad med tillämpning av bestämmelserna i 21 kapitlet föräldrabalken.

Ett interimistiskt beslut får verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft. Något särskilt förordnande om omedelbar verkställighet behövs därför inte meddelas. Rättar sig en förälder inte efter domstolens beslut kan den andra föräldern begära verkställighet genom ansökan hos tingsrätt. (Se 6 kap 20 § föräldrabalken jämfört med bestämmelserna i 21 kap föräldrabalken samt Mats Sjösten, "Boende och umgänge samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser", tredje upplagan, sidan 180 f.)

Genom det av tingsrätten meddelade beslutet – att vårdnaden om CC för tiden till dess dom meddelas eller annat avtalas eller beslutas skulle anförtros fadern AA – förelåg alltså ett verkställbart beslut om överflyttning av vårdnaden. Tingsrätten hade därmed att utgå från att beslutet genast kunde verkställas av föräldrarna.

Av den hittillsvarande utredningen i målet framgick att CC genom Socialnämnden i Finspångs kommun var beviljad bistånd vid sitt boende hos BB. Som angetts ovan var AA "medveten om att det skulle innebära en stor omställning för CC att flytta till honom" och var "beredd att ta emot hjälp av socialförvaltningen för att övergången skall bli så lindrig som möjligt."

Utifrån barnkonsekvensanalys enligt Barnkonventionen och vad AA uppgett, fanns anledning uppmärksamma AA på att det ankom på honom själv att söka bistånd för hjälp inför och vid vårdnadsöverflyttningen av CC. Med uttrycket bistånd avsågs bistånd enligt socialtjänstlagen eller så kallat frivilligt bistånd utöver lag.

Då CC var beviljad bistånd vid boende hos BB, fanns anledning uppmärksamma socialnämnderna på det genom beslutet uppkomna behovet av bistånd.

Tingsrätten har inte meddelat något beslut om verkställighet enligt 21 kap föräldrabalken.

Tingsrätten har inte kunnat eller avsett att ålägga resp. socialnämnd att besluta om visst bistånd, utan har beslutat att tillställa socialnämnderna beslutet för kännedom om behovet.

Måhända finns anledning framta genomarbetad bilaga till interimistiska beslut med upplysningar om beslutens innebörd och deras verkställbarhet samt verkställighetsärenden.

FF anförde följande.

Enligt min mening skall i domslut och i beslut endast framställda yrkanden besvaras. Jag bortser härvid från sådana fall där det direkt av lagtext framgår att domslut (beslut) även skall omfatta annan information, t ex 6 kap 3 § andra stycket föräldrabalken. En annan sak är att det i många fall kan finnas anledning att i domskäl eller i skälen för ett beslut informera part om ett visst förhållande som inte är direkt hänförligt till yrkandena i målet. Tvistar parterna exempelvis om umgänge med barn, bör rätten kunna erinra om att de kan få bistånd från socialnämnd med att träffa en överenskommelse i frågan.

När det gäller expediering av handlingar från tingsrätten, är min uppfattning den att sådan endast bör ske på särskild begäran eller då detta är särskilt föreskrivet. Eftersom det aktuella beslutet innebar en ändring i fråga om vårdnaden, skulle beslutet under alla förhållanden ha expedierats till socialnämnden i barnets hemkommun.

Innehållet i tingsrättens beslut den 6 november 2009 bör kunna ses som just en sådan tilläggsinformation som jag berört ovan. Beslutet har dock uppenbarligen fått en olycklig utformning, särskilt mot bakgrund av texten ”ankommer på AA”, vilket onekligen ger intryck av ett åliggande för honom att påkalla åtgärd från Smedjebackens kommuns sida. Å andra sidan kan texten svårigen tolkas som ett förordnande om verkställighet, det vill säga ett åliggande för Smedjebackens kommun att enligt reglerna i 21 kap föräldrabalken medverka vid en överflyttning av vårdnad.

DD inkom därefter med kompletterande upplysningar och uppgav bl.a. följande.

Vid överläggningar mellan domare i Norrköpings respektive Örebro tingsrätt och företrädare för socialtjänst i kommuner ingående i respektive domsaga, har framhållits att det vid exempelvis expediering av beslut innefattande beslut om kontaktperson vid umgänge är av vikt att domen utöver expediering till socialtjänstens familjerättsenhet även expedieras till socialtjänstens biståndsenhet. Detta då beslut om insatser fattas av biståndshandläggare.

Någon uttrycklig bestämmelse om socialnämndens skyldighet att utse en kontaktperson vid umgänge finns inte, vare sig i föräldrabalken eller i socialtjänstlagen och inte heller i någon annan lagstiftning. Gällande rätt innebär emellertid att domstolen kan föreskriva att umgänge skall ske i närvaro av t.ex. en av socialnämnden utsedd person. Allmän domstol kan emellertid inte ålägga socialnämnden att utse en kontaktperson vid utövande av umgänge. Domstolens förordnande om att umgänge skall ske i närvaro av en av socialnämnden förordnad kontaktperson är närmast att se som en begäran om nämndens medverkan.

Tingsrättens beslut i punkten 2 ”Det ankommer på AA att hos Socialnämnden i Smedjebackens kommun i samarbete med Socialnämnden i Finspångs kommun söka bistånd för hjälp inför och vid vårdnadsöverflyttningen av CC. Detta beslut tillställs nämnds socialnämnder för kännedom om det genom beslutet uppkomna behovet av bistånd.” har avfattats utifrån de ställningstaganden som gäller beträffande kontaktperson.

Det har inte varit fråga om ett åläggande utan om en upplysning om föreliggande behov.

I likhet med expediering av avgöranden med föreskrivande att umgänge skall ske i närvaro av t.ex. en av socialnämnden utsedd kontaktperson till socialtjänstens

biståndsenhet, har beslut fattats att avgörandet skall expedieras till socialnämnden på angivet sätt.

Ett beslut om att umgänge skall ske i närvaro av en kontaktperson innebär ej handräckning. Inte heller har rättsens beslut under punkten 2 innefattat uttryck innebärande handräckning.

Vid särskild förfrågan per telefon, har tingsrätten upplyst företrädare för socialtjänsten om möjligheten för AA att hos tingsrätten ansöka om verkställighet av beslutet.

I JO:s ärende dnr 6419-2009, som enligt vad som ovan angetts avser socialnämndens och skolans ageranden vid AA:s hämtning av CC, har Finspångs kommun i ett remissvar bl.a. angett att tingsrättens skrivning i beslutet om att AA kunde söka bistånd om hjälp inför och vid vårdnadsöverflyttningen, skapade en osäkerhet hos socialtjänsten och att det är möjligt att beslutet uppfattades som likställt med en dom om verkställighet.

EE yttrade sig över tingsrättens remissvar.

Rättslig reglering

Ett interimistiskt beslut om vårdnad gäller till dess att frågan har avgjorts genom en dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft eller föräldrarna har träffat avtal om frågan och avtalet har godkänts av socialnämnden. Beslutet går i verkställighet på samma sätt som en lagakraftägande dom men kan när som helst ändras av rätten (6 kap. 20 § första och tredje stycket föräldrabalken, förkortad FB).

I 6 kap. 21 § FB ges en befogenhet för rätten att meddela vitesföreläggande i samband med ett interimistiskt beslut. Härutöver finns inte möjlighet att redan inom ramen för det pågående vårdnads målet ta upp frågan om verkställigheten av ett interimistiskt beslut.

Bestämmelser om verkställighet av bl.a. beslut om vårdnad finns i 21 kap. FB. Enligt dessa bestämmelser prövar rätten verkställighetsfrågan efter ansökan härom. Denna prövning sker i ett särskilt ärende och handläggs således skilt från prövningen av sakfrågan. När verkställighet begärs för överlämnande av ett barn ska rätten i första hand försöka få den som barnet vistas hos att frivilligt överlämna barnet till den som rätteligen ska ha hand om det. Domstolen kan därför innan den förordnar om verkställighet, uppdra åt t.ex. en tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt fullgör vad som åligger honom eller henne (2 §). När överflyttning inte sker frivilligt får tvångsmedel tillgripas. I 3 § stadgas att rätten, om den förordnar om verkställighet, får förelägga vite eller besluta att barnet ska hämtas genom polismyndighetens försorg.

Bedömning

Av utredningen framgår att DD den 6 november 2009 beslutade att vårdnaden om barnet CC interimistiskt skulle anförtros AA ensam. I avgörandets slut angavs också att det ankom på AA att hos socialnämnden i Smedjebackens kommun i samarbete med socialnämnden i Finspångs kommun söka bistånd för hjälp inför och vid vårdnadsöverflyttningen av CC. Vidare angavs att beslutet tillställdes

nämnda socialnämnder för kännedom om det genom beslutet uppkomna behovet av bistånd.

DD har uppgett att den aktuella formuleringen i beslutet inte var ett beslut om verkställighet enligt 21 kap. FB. Någon sådan talan var inte heller anhängiggjord. Han har även uppgett att han inte avsett att meddela ett åläggande för respektive socialnämnd att medverka vid den rent faktiska vårdnadsöverflyttningen, dvs. vid verkställigheten av beslutet om vårdnad. Ett sådant åläggande saknar laglig grund och hade således, som även DD uppgett, inte kunnat meddelas av tingsrätten.

Enligt DD var den aktuella formuleringen föranledd av att AA under målets handläggning hade uppgett att han var medveten om att det skulle innebära en stor omställning för CC att flytta till honom och att han var beredd att ta emot hjälp från socialförvaltningen för att övergången skulle bli så lindrig som möjlig. Det bistånd som avsågs i beslutet var således sådant stöd och hjälp till AA i hans föräldraroll som kan lämnas av socialtjänsten. Den aktuella formuleringen var, enligt DD, avsedd som en upplysning dels till AA om att det ankom på honom själv att söka sådant bistånd, dels till socialnämnderna om behovet av bistånd.

Såvitt framkommit synes emellertid såväl AA som socialförvaltningen i Finspångs kommun ha tolkat tingsrättens beslut på så sätt att detta innebar att förvaltningen hade att hjälpa AA vid en hämtning av CC. Jag hyser för egen del viss förståelse för att en sådan misstolkning kunnat ske. Detta särskilt mot bakgrund av hur DD uttryckt sig samt att den aktuella upplysningen var införd i beslutet som en del av avgörandets slut. Som FF berört ska en sådan upplysning, om den är behövlig, utformas på ett sådant sätt att den inte ger intryck av att vara ett åläggande och den ska heller inte ingå i avgörandets slut.

Vad som i övrigt framkommit föranleder inte någon ytterligare åtgärd från min sida.

Med den kritik som ligger i vad jag nu har uttalat avslutas ärendet.